

- Kõigis kolmes Balti riigis kiirenes pärast ELiga liitumist 2004. aasta mais inflatsioon.
- Inflatsiooni kiirendas ELi seadusandlusega seotud maksumuudatuste jõustumine, mis põhjustas Eestis ühekordse hüppelise hinnakasvu.
- Erinevalt Eestist jätkus Lätis ja Leedus inflatsiooni aastakasvu kiirenemine ka 2004. a teisel poolel, tulenevalt baasefektist, ELiga liitumisega seotud inflatsioonitootuste tugevnemisest ja riiklikult reguleeritavate hindade tõstmisest.

INFLATSIOONIARENGUTE ERISUSED BALTI RIIKIDES EUROOPA LIIDUGA LIITUMISE JÄREL

Laura Ehrlich

Vahetult peale Euroopa Liidu (EL) liikmeks saamist 2004. aasta 1. mail kiirenes enamikus uutes liikmesmaades tarbijahindade kasv. Balti riike vaadeldakse sageli kui sarnase majandusarenguga ühtset piirkonda, kuid inflatsiooniarengud on Eestis, Lätis ja Leedus olnud erinevad (nii enne kui pärast ELiga liitumist). Järgnevalt on lühidalt käsitletud ELiga ühinemise järgsete inflatsiooniprotsesside erisusi Balti riikides.

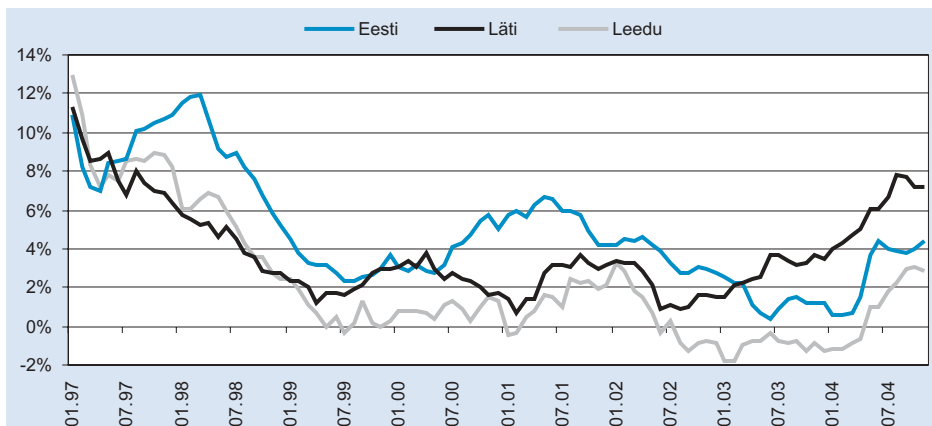
■ Inflatsioonitempo muutumine Balti riikides ■

ELiga liitumise järel 2004. aasta mais kiirenes hinnakasv märgatavalt kõigis Balti riikides. Ühtlustatud tarbijahinnaindeksi¹ (ÜTHI) aastakasv ja kuukasv² suurenesid enim Eestis (vastavalt 2,2 ja 1,2 protsendipunkti (pp) võrra) (vt joonised 1 ja 2).

Eestis oli 2004. aasta maikuu hüppeline hinnakasv selgelt ühekordse iseloomuga, Läti tarbijahindade kasvu ELiga liitumise järel võiks seevastu käsitada pigem 2002. aastal alanud hinnakasvu kiirenemise trendi jätkuna. Leedu väljus ELiga liitumise järel esmakordselt aastaid kestnud deflatsiooniperioodist, millele järgnes suhteliselt kiire ja püsiv inflatsiooni kasv.

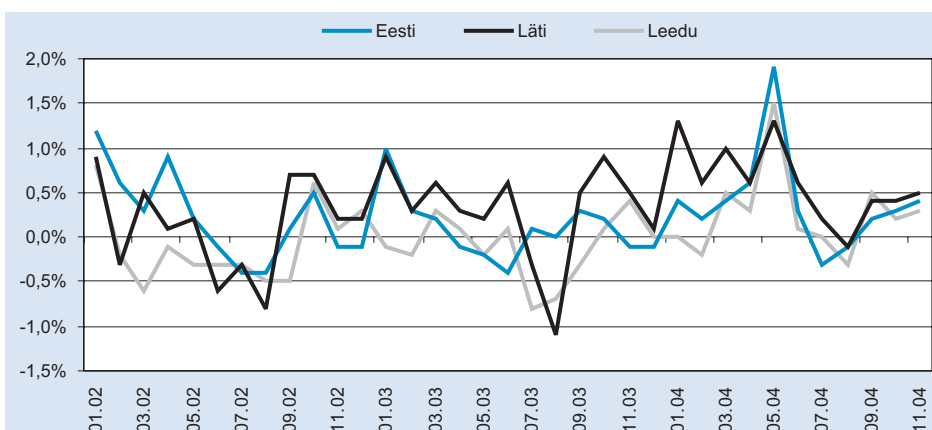
¹ Inglise keeles *harmonised index of consumer prices (HICP)*.

² Aastakasv: kasv võrreldes eelmise aasta sama kuuga; kuukasv: kasv võrreldes eelmise kuuga.

Joonis 1. ÜTHI aastakasv Balti riikides

Allikas: Eurostat

Joonis 2. ÜTHI kuukasv Balti riikides

Allikas: Eurostat

Eestis hakkas inflatsioonitempo pärast ELiga liitumisele järgnenud kiiret kasvu alates 2004. aasta juulist alanema³. **Lätis ja Leedus jätkus tarbijahindade kasvu kiirenemine ka 2004. aasta teisel poolel, mis viitab lisaks ELiga ühinemisest tingitud mõjudele ka teist laadi inflatsioonisurve toimumisele.**

Läti ja Leedu tarbijahinnaindeksi aastakasvu kiirenemine 2004. aasta teisel poolel oli osaliselt põhjustatud 2003. aasta baasefektist. Lätis avaldas baasefekt eriti tugevat mõju

³ 2004. aasta novembris (mõnevõrra ka oktoobris) suurenes Eestis tarbijahindade aastakasv, mille põhjuseks oli baasefekt, peegeldades toiduainete odavnemist eelmise aasta lõpukuudel. Inflatsioonisurved Eestis 2004. aasta teisel poolel ei tugevnenud.

augustis, mil vaatamata tarbijahindade langusele eelmise kuuga võrreldes suurenes inflatsiooni aastakasvutempo 1,1 protsendipunkti võrra⁴.

■ Inflatsiooni kiirenemise põhjused ■

Enamikus uutes ELi liikmesriikides, sh **kõigis kolmes Balti riigis jõustusid ELiga ühinemise hetkest 1. maist 2004 mitmed maksumuudatused, mis tõstsid kaupade ja teenuste hindu**. Rahvuslike õigusaktide järk-järguline harmoneerimine ELi seadusandlusega, sh käibemaksu- ja aktsiisimäärade ühtlustamine, on äsja liitunud riikides kestnud mitmeid aastaid. Mõnede maksumäärade osas (nt Eestis tubakatooted) on kokku lepitud üleminekuperiood, mis hõlmab teatud aastaid peale ELiga liitumist. Hinnataset tõstvate seadusandlike muudatuste jõustumine on hajutatud pikemale ajavahemikule, et vältida järsku ühekordset hinnatõusu.

Mitmete maksumuudatuste, sh ELi välispiiril rakendatavate ühtsete tollimaksumäärade jõustumine kuhjus siiski 2004. aasta maikuusse. Maksumuudatustest tingitud inflatsiooni kiirenemise ulatus oli riikide lõikes erinev, vastavalt seadusandluse kohandamise kavadele erinevates riikides.

Eestis kiirendas inflatsioonitempot ELiga liitumise järgselt eelkõige **kütuseaktsiisimäärade tõstmine** ja sellest tulenev mootorikütuse kallinemine. Olulist mõju avaldas ka ELi imporditollide jõustumine kolmandatest riikidest pärit suhkrule.

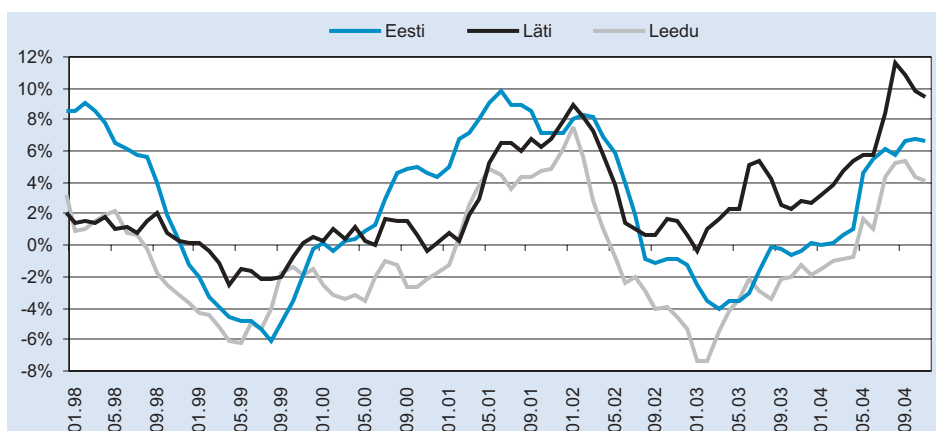
Lätis oli tarbijahinnaindeksi kiirema kasvu peamine põhjus samuti **kütuseaktsiisimäärade tõus**, erinevalt Eestist suurendas inflatsiooni ka **ravimite käibemaksumäära tõstmine**. Tubakaaktsiisimäära tõsteti Lätis 2004. aasta alguses.

Leedus kiirendas inflatsioonitempo kasvu samuti **kütuse- ja tubakaaktsiisimäärade tõstmine**. Suurimat mõju avaldas 2004. aasta mais Leedu inflatsioonile toidukaupade ning transpordihindade kasv, sarnaselt Lätile kasvasid märgatavalt ka **tervishoiuteenuste ja ravimite hinnad**.

Toidukaupade hinnakasv kiirenes Eestis ja Leedus vahetult peale ELiga liitumist, Lätis tõusid toiduhinnad märgatavalt enam 2004. aasta teisel poolel (vt joonis 3). Lätis oli toidukaupade hinnatõus võrreldes Eesti ja Leeduga ka suurim.

Eestis tõstis toidukaupade hindu enim suhkruhinna kasv, Lätis mängis olulist rolli piimatoodete hindade tõus, mille põhjustas kokkuostuhindade kasv. Piima kokkuostuhindade aastakasv saavutas Lätis vastavalt Eesti Konjunkturiinstituudi hinnainfo andmetele haripunkti 2004. aasta suvel. Eestis on piima kokkuostuhinnad kõrgemad kui Lätis ja Leedus.

⁴ Lätis vähenesid tarbijahinnad 2004. aasta augustis sesoonsete tegurite mõjul vähem kui varasematel aastatel (The Bank of Latvia. Monetary Bulletin 8/2004).

Joonis 3. Toidukaupade ja alkoholivabade jookide hindade aastakasv Balti riikides

Allikas: Eurostat

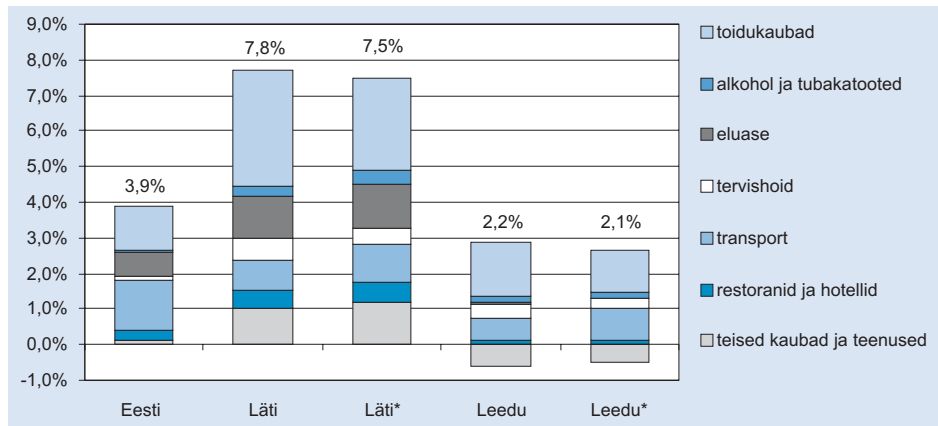
Toiduainete hinnataseme kasvu mõju ühtlustatud tarbijahinnaindeksi kogukasvule oli Lätis ja Leedus mõnevõrra tugevam kui Eestis toidukaupade suurema osatähtsuse tõttu ÜTHI komponentide hulgas (vt tabel 1). Samas on **Eestis transpordikaupade ja -teenuste osakaal ÜTHI tarbijakorvis kõrgem kui Lätis ja Leedus**, mistõttu samaväärne kütusehindade aastakasv avaldab Eesti tarbijahinnaindeksi kasvule suuremat mõju. Mootorikütuste hindadest eristatakse transpordihindades vaid eratranspordivahendite (*personal transport equipment*) kütusehinde, mille osatähtsus ÜTHI transpordihindades on kõrgeim Leedus (49%) ja madalaim Lätis (34%), Eestis 42%.

Tabel 1. Eesti, Läti ja Leedu ÜTHI komponentide osakaalud 2004. aastal, %

ÜTHI komponendid	Komponentide osakaalud		
	Eesti	Läti	Leedu
Toidukaubad ja alkoholivabad joogid	22,2	28,4	28,9
Alkohol ja tubakas	8,0	5,8	8,4
Rõivad ja jalatsid	7,4	7,2	7,6
Eluasemekulud	15,1	13,8	13,0
Sisustus	4,1	5,0	5,3
Tervishoid	3,0	3,8	4,4
Transport	13,1	10,6	9,2
Side	4,9	6,0	4,6
Kultuur	7,3	6,9	5,7
Haridus	2,1	1,5	1,3
Restoranid ja hotellid	6,8	6,5	7,3
Muud kaubad ja teenused	5,9	4,5	4,3
Kokku	100	100	100

Tarbijakorvi struktuuri erinevused mõjutasid 2004. aastal inflatsiooni aastakasvude erinevust Eestis, Lätis ja Leedus siiski suhteliselt vähe. Eesti tarbijakorvi kaalude

järgi arvatud Läti ja Leedu ÜTHI hüpoteetiline aastakasv ei erine oluliselt rahvuslike tarbijakorvide kaalude järgi arvatud ÜTHI tegelikust aastakasvust. 2004. aasta augustis, mil Läti inflatsioonitempo oli viimaste aastate kiireim, oli ÜTHI hüpoteetiline aastakasv Läti puhul vaid 0,3 pp ja Leedu puhul vaid 0,1 pp võrra ÜTHI tegelikust aastakasvust madalam (vt joonis 4).

Joonis 4. Eesti, Läti ja Leedu ÜTHI aastakasv komponentide lõikes rahvusliku ja Eesti tarbijakorvi kaalude järgi 2004. aasta augustis⁵

Allikas: Eurostat

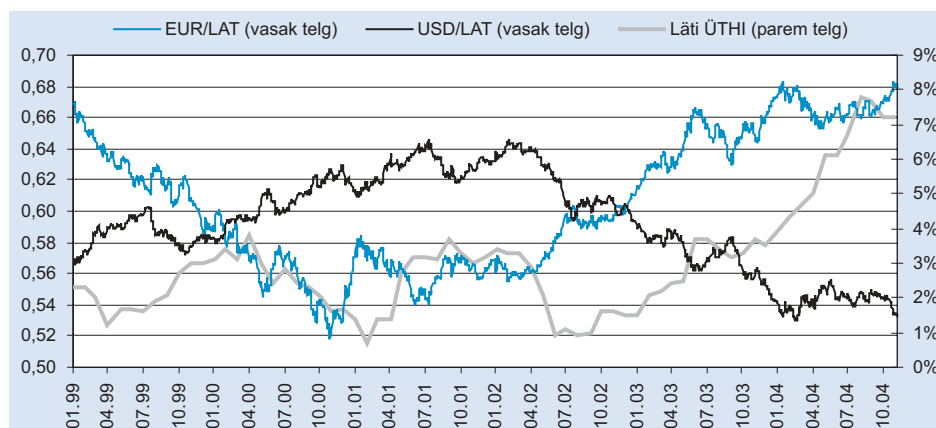
Leedu ja Läti ÜTHI komponentide aastakasvude korrutamisel Eesti tarbijakorvi kaaludega muutuks enim toidukaupade ja transpordihindade mõju Läti ja Leedu inflatsioonile. Toiduhindade kasvu mõju ÜTHI-le väheneks, samuti väheneks mõlemas riigis tervishoiuhindade muutuse mõju. Seevastu transpordihindade tõusu mõju suureneks nii Lätis kui Leedus.

■ Eesti ja teiste Balti riikide inflatsioonimõjurite peamised erinevused

Lätis ja Leedus oli ELiga ühinemisele järgnenud hinnakasvu kiirenemise periood pikem kui Eestis. Kuigi täpsed andmed ELi seadusandlusega seotud maksumäärade ühtlustamise kohta Lätis ja Leedus ei ole kättesaadavad, **kuhjusid maksumuudatuste mõjud inflatsioonitempole 2004. aastal Lätis ja Leedus tõenäoliselt suuremal määral kui Eestis**. Eestist ja Leedust kiirema inflatsioonitempo põhjuseks oli Lätis ka naaberriikidega võrreldes kiirem toiduhindade kasv ning Eestiga võrreldes märgatavalt suurem toiduainete osatähtsus tarbijakorvis.

⁵ Eesti tarbijakorvi kaalude järgi arvatud Läti ja Leedu hüpoteetiline inflatsioon on märgitud tärniga (*).

Eesti ja Leedu rahvusvaluuta vahetuskurss on fikseeritud euro suhtes, Läti rahvusvaluuta on seotud SDRga, st valuutakorviga, mis sisaldab nii eurot kui USA dollarit ja vähemal määral ka teisi valuutasid. Alates 2002. aasta lõpust on Läti inflatsioon kiirenenud proportsionaalselt euro vahetuskursi tugevnemisega USA dollari suhtes (vt joonis 5).

Joonis 5. Läti lati kurss euro ja USA dollari suhtes ning Läti ÜTHI aastakasv

Allikas: Eurostat

Läti keskpank hindab vahetuskursimuutuste mõju Läti inflatsioonile siiski väikeseks⁶. Olulise inflatsioonisurveallikana märgitakse nii Lätis kui Leedus tarbijate tugevnenud inflatsiooniootusi, mis on Euroopa Liitu astumisega seotud. Eestis ei ole 2004. aasta inflatsiooniootuste tugevnemist täheldatud.

Läti keskpank nimetab inflatsiooni kiirenemist toetava tegurina Lätis ka tugevat ja kiirenevast kodumaise nõudluse kasvu, mis on muuhulgas tõstnud reisi-, finants- ja isikuteenuste hindu⁷. Erinevalt naaberriikidest suurendasid Lätis 2004. aasta inflatsioonitempot lisaks ELiga liitumisega seondunud teguritele ka elektrihindade tõstmine, kindlustustariifide kasv aasta esimesel poolel ning gaasitariifide tõstmine juulis⁸.

■ Kokkuvõtteks ■

ELiga liitumise järel kiirenes nii Eestis, Lätis kui Leedus tarbijahindade aastakasv. Eestis põhjustasid inflatsiooni kiirenemise ELiga liitumisega seotud maksumäärade muutustega seotud ühekordsed tegurid, inflatsiooni aastakasv stabiliseerus kiiresti 2004. aasta suvekuudel. Lätis ja Leedus kiirenes inflatsioon ka 2004. aasta teisel poolel mõjutatuna

⁶ The Bank of Latvia. Monetary Bulletin 5/2004.

⁷ The Bank of Latvia. Monetary Bulletin 3/2004, 8/2004.

⁸ The Bank of Latvia. Monetary Bulletin 7/2004.

osaliselt **baasefektist**, samuti **käibe- ja aktsiisimäärade ELi seadusandlusega ühtlustamise mõju tõenäoliselt suuremast kuhjumisest 2004. aastale**.

Ühtlustatud tarbijahinnaindeksi tarbijakorvide erinevuste mõju oli inflatsiooni aastakasvude erinevusele väike. Lätis suurendas mõnevõrra inflatsiooni aastakasvu **toiduainete suurem osatähtsus tarbijakorvi struktuuris. Vahetuskursimehhanismi erinevuste mõju Eesti ja Läti inflatsioonierinevustele oli samuti tagasihoidlik**, sest vastavalt Läti keskpanga hinnangutele mõjutas euro vahetuskursi tugevnemine USA dollari suhtes inflatsiooni vähe. Märkatavalt olulisemaks hinnatakse Lätis ELiga liitumisega seoses kasvanud inflatsiooniootuste mõju. Eestis sisemaised inflatsioonisurved 2004. aasta teisel poolel ei tugevnenud.